

УДК 336.71

Ситник І.П.кандидат технічних наук, доцент кафедри фінансів,
Національний університет харчових технологій**Микитенко Я.В.**студентка,
Національний університет харчових технологій**Sytnyk Inna, Mykutenko Yana**

Kyiv National University of Food Technologies

**СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ
ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ**

У статті розглянуто систему електронних платежів Національного банку України (СЕП). Сьогодні СЕП – це загальнодержавна система міжбанківських розрахунків. Проаналізовано її роботу та основні тенденції розвитку впродовж 2014–2018 років. Досліджено сучасний стан системи електронних платежів Національного банку України. Проаналізовано кількість та обсяг платежів і переказів, здійснених у межах України за 2015–2018 роки. Досліджено проведену роботу НБУ стосовно реформування міжбанківських розрахунків, створення ефективної, надійної та безпечної платіжної системи в Україні. Визначено перспективні напрями, запропоновано основні тенденції та шляхи розвитку системи електронних платежів Національного банку України.

Ключові слова: платіжні системи, система електронних платежів Національного банку України, СЕП, НБУ, реформування.

Постановка проблеми. Нині система електронних платежів Національного банку України є державною системою міжбанківських розрахунків. Головними напрямками діяльності Національного банку України є докорінні перетворення міжбанківських розрахунків, створення ефективної, надійної, комфортної та безпечної платіжної системи за допомогою введення та оновлення системи електронних платежів. На основі сучасних інформаційних технологій та новітніх програмно-технічних засобів Національний банк України забезпечує ефективну роботу системи електронних платежів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття системи електронних платежів, їх особливості та перспективи розвитку розглянуті в працях таких вчених, як Є.О. Полтавська, П.М. Куліков [11], О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейков [12]. Проте динамічні зміни економічного середовища вимагають постійного перегляду й аналізування стану та особливостей здійснення міжбанківських розрахунків, формування перспективних напрямів підвищення рівня їх надійності та продуктивності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку системи електронних платежів, формування перспективних напрямів підвищення надійності та ефективності здійснення міжбанківських переказів через рахунки, відкриті в Національному банку України.

Виклад основного матеріалу. Система електронних платежів Національного банку України (СЕП) – це державна платіжна система, за допомогою якої відбувається проведення міжбанківських грошових переказів через рахунки, які відкриває Національний банк України [6; 7].

Система електронних платежів Національного банку України проводить розрахунки на території України між банками за завданнями клієнтів банків і зобов'язаннями банків та інших учасників системи. У СЕП міжбанківські перекази здійснюються як у файловому режимі, так і в режимі реального часу. Проведення у файловому режимі початкових платежів учасником є обов'язковим, а в режимі реального часу відбувається на власний розсуд учасника. Учасник, який працює в системі електронних платежів у файловому режимі, має забезпечити приймання платежів, відправлених йому іншими учасниками СЕП у режимі реального часу [8].

Так, обмін міжбанківськими електронними розрахунковими документами у файловому режимі проводиться через приймання та передавання документів, які попередньо згруповані у файли. Триває один такий технологічний цикл за часом не більше 20 хвилин. Грошові кошти знімаються з технічного рахунку співучасника СЕП відразу після приймання первинних платежів до Центру оброблення СЕП, після чого зараховуються на технічний рахунок учасника-отримувача під час надходження до Центру оброблення СЕП документів, які засвідчують вдале прийняття файлу платежів у відповідь [8]. У режимі реального часу грошові кошти знімаються з технічного рахунку учасника системи електронних платежів, який сплачує кошти, й нараховуються на рахунок учасника, який ці кошти отримує разом.

Проведені дослідження стану функціонування системи електронних платежів НБУ (табл. 1) свідчать про підвищення ефективності її функціонування за 2014–2018 роки.

Кількість та обсяг платежів та переказів здійснених у межах України за 2016–2018 роки

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Абсолютне відхилення	Відносне відхилення, %
<i>Кількість платежів та переказів, здійснених у межах України, млн. шт.</i>					
СЕП	313	337	352	39	12,46
Карткові системи	2 464	3 020	3 830	1 366	55,44
Системи переказу коштів	502	549	625	123	24,50
<i>Обсяг платежів та переказів, здійснених у межах України, млрд. грн.</i>					
СЕП	19 521	20 937	25 348	5 827	29,85
Карткові системи	1 549	2 041	2 766	1 217	78,57
Системи переказу коштів	94	119	151	57	60,64

Джерело: розроблено за даними джерела [1]

Так, станом на початок 2018 року кількість учасників системи електронних платежів НБУ становила 178, що на 11 учасників (або 51,1%) менше, ніж у 2014 році. Такі зміни відбулися перш за все через зменшення чисельності діючих банків у зв'язку з їх неплатоспроможністю та ліквідацією відповідно до рішення їх власників, а також зміною самого механізму функціонування системи електронних платежів.

Згідно з даними Національного банку України відомо, що в Україні всі платежі здійснюються через систему електронних платежів НБУ та карткові платіжні системи, зокрема «MasterCard», «VISA», «Простір», а також через системи переказу коштів.

Як бачимо з табл. 1, порівнюючи систему електронних платежів, карткові системи та системи переказу коштів, можемо сказати, що за кількістю та обсягом платежів і переказів, здійснених у межах України, вони значно відрізняються одна від одної, тому для кращого аналізування розглянемо динаміку зростання чи спаду за кожним з показників.

Серед усіх роздрібних платежів в Україні, без сумніву, найбільшу частку мають операції, здійснені через карткові платіжні системи. Сьогодні велика кількість розрахунків проводиться безготівково, а саме за допомогою банківських карток. Так, у 2018 році стали ще більш популярними перекази P2P (переказ коштів з карти на

карту), досить швидко велика кількість українців стала переходити на користування безконтактною оплатою (оплата через смартфон, «Google Pay»). Така безготівкова оплата досить швидко прижилась в Україні, оскільки є зручною в користуванні. За останні три роки спостерігається щорічне збільшення кількості здійснених платежів за допомогою карткових систем (на 55,44%) [2].

Друге місце за кількістю здійснених платежів та переказів посідає ринок внутрішньодержавних переказів. Тут велика частина переказів здійснюється через системи, створені небанківськими установами (92% всього обсягу переказів у цьому сегменті). Загалом кількість переказів у межах України з використанням переказу коштів щорічно зростає більш ніж на чверть (за 2017 рік вона зросла на 26,6%, за 2018 рік – на 26,9%). Кількість платежів, здійснених через систему переказів коштів, також збільшується кожного року, проте в меншому співвідношенні, ніж за допомогою карткових систем (на 24,50%).

Найменшу частку за кількістю здійснених платежів має система електронних платежів НБУ. Це пов'язане з тим, що операції, проведені через систему, не мають такого масового попиту серед здійснення переказів чи платежів на невеликі суми. Проте зростання кількості платежів, здійснених через СЕП НБУ, має місце (на 12,46%) [1].

За обсягами здійснених операцій ситуація обернена щодо їх кількості, адже тут переважають платежі в системі електронних платежів НБУ. Велику частину платежів у СЕП складають операції клієнтів, адже за кількістю вони перевищують 90%, а за сумою – 45%. Також більше 90% платежів з рахунків клієнтів було ініційовано з поточних рахунків юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. Тут 96% платежів у СЕП складають платежі на суму до 100 тисяч гривень. Протягом 2016–2017 років обсяг платежів та переказів, здійснених через систему електронних платежів НБУ, зріс на 5 827 млрд. грн. (29,85%). Стрімке зростання пояснюється тим, що збільшилась кількість платежів та переказів, здійснених через СЕП НБУ, відповідно, зросла кількість клієнтів системи, а також середня сума одного платежу [1].

Значно меншим є обсяг платежів та переказів, здійснених у межах України через карткові системи. Звичайно, спостерігається щорічне зростання цього показника (за 2016–2018 роки він збільшився на 1 217 млрд. грн. (78%)).

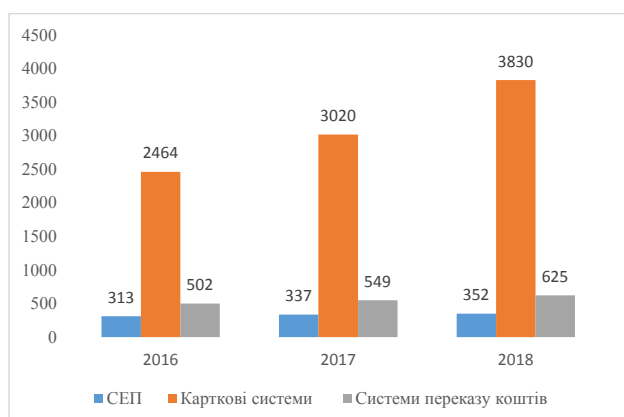

Рис. 1. Кількість платежів та переказів, здійснених у межах України

Джерело: розроблено за даними джерела [1]

Така ситуація пов'язана з тим, що в десятки разів середня сума одного платежу, здійсненого через карткові системи, менша, ніж середня сума платежів та переказів, здійснених через СЕП НБУ [1].

Найнижче місце за обсягом платежів та переказів, здійснених у межах України, посідають системи переказу коштів. Проте обсяг переказів також щорічно зростає, як і в попередніх системах. За аналізований період він збільшився на 57 млрд. грн. (60,64%) [1].

Проаналізувавши дані табл. 1, можемо сказати, що відбулось підвищення ефективності функціонування системи електронних платежів. Протягом останніх чотирьох років загальна кількість учасників СЕП зменшилась на 82 одиниці. Найбільші зміни спостерігаються у зменшенні кількості банків України та філій банків України (-88 одиниць). Причиною цього стало те, що велика кількість банків за аналізований період припинила свою роботу через втрату платоспроможності [9].

Система електронних платежів НБУ показує динамічне збільшення платежів, здійснених учасниками системи, не тільки за кількістю платежів, але й за їх сумою. Так, за останні чотири роки спостерігаємо збільшення середньоденного залишку коштів на рахунках учасників СЕП із 52,4 млрд. грн. у 2015 році до 97,2 млрд. грн. у 2018 році, а також збільшення середньоденної суми платежів із 71 млрд. грн. до 86 млрд. грн. Проте відбулося зменшення середньодобового коефіцієнта обігу коштів за рахунками учасників системи з 1,33 до 0,89 (на 0,44 пункти) [9].

Національний банк України – це платіжна організація та розрахунковий банк системи, що є єдиною системою важливою платіжною системою в Україні. Вона забезпечує здійснення 96% міжбанківських переказів коштів у національній валюті в межах України.

Учасниками СЕП станом на 1 січня 2018 року були 178 установ, з яких 85 банків України, 65 філій банків України, 27 Державних казначейських служб України та її органів, 1 Національний банк України. Протягом

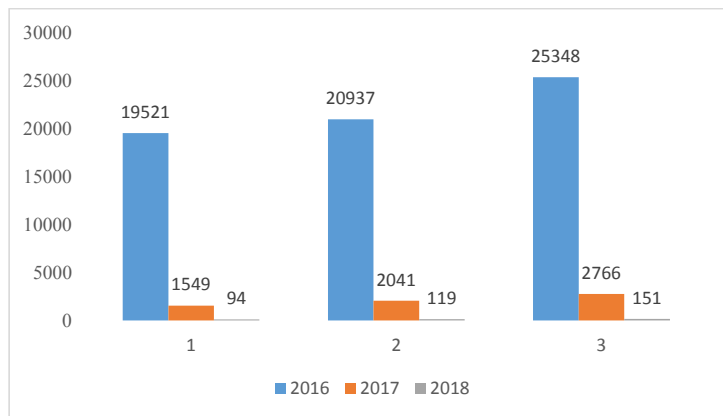

Рис. 2. Обсяг платежів та переказів, здійснених у межах України

Джерело: розроблено за даними джерела [1]

одного року дані дещо змінилися: учасниками системи електронних платежів станом на 1 січня 2019 року були 79 банків, Державна казначейська служба та Національний банк України [13].

У минулому році в СЕП у середньому за день оброблялись 1,4 млн. початкових платежів на суму 101 млрд. грн. Також система електронних платежів здатна обробляти впродовж одного банківського дня близько 10 млн. платежів.

Згідно зі структурою платежів у СЕП у 2018 році можемо відзначити таке:

- 1) за кількістю найчастіше оброблялись невеликі платежі (до 1 тис. грн. – 53%; від 1 тис. грн. до 100 тис. грн. – 43%; від 100 тис. грн – 4%);
- 2) за сумою найбільше платежів припадали на великі платежі (до 1 тис. грн. – менше 1%; від 1 тис. грн. до 100 тис. грн. – 7%; від 100 тис. грн. – 92%) [14].

У 2014 році учасниками системи електронних платежів було здійснено 313 млн. початкових платежів на суму 14 410 млрд. грн., через рік спостерігається динаміка зі зменшення кількості електронних платежів на 94 млн. (219), проте їх сума зросла, а у 2015 році вона вже стано-

Таблиця 2

Стан функціонування СЕП України, 2015–2018 роки

Показник	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Абсолютне відхилення 2018 року від 2015 року
Учасники СЕП	260	216	187	171	-89
зокрема, банки України	127	103	93	79	-48
філії банків України	104	85	66	64	-40
Державна казначейська служба України та її органи	27	27	27	27	0
установи НБУ	2	1	1	1	-1
Середньоденна кількість платежів СЕП, тис.	1 195	1 251	1 310	1 878	683
Середньоденна сума платежів СЕП, млрд. грн.	71	78	80	86	15
Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників СЕП, млрд. грн.	52,4	57,2	86,64	97,23	44,83
Середньодобовий коефіцієнт обігу коштів за рахунками учасників системи	1,33	1,36	0,93	0,89	-0,44

Джерело: розроблено за даними джерела [9]

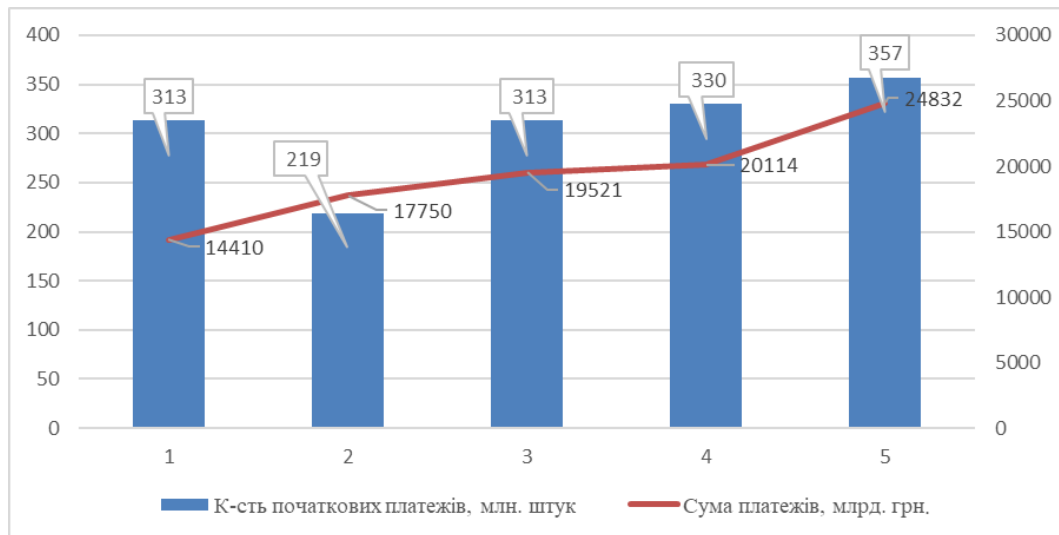

Рис. 3. Кількість і сума початкових платежів, здійснених через СЕП у 2014–2018 роках

Джерело: розроблено за даними джерела [10]

вила 17 750 млрд. грн. В подальшому бачимо, що існує динаміка зростання як кількості електронних платежів, так і їх суми, а вже у 2018 році ці показники становили 357 млн. грн. та 24 832 млрд. грн. відповідно [10].

Як бачимо, на сучасному етапі система електронних платежів Національного банку України має багато проблемних чинників, які не дуже позитивно впливають на її розвиток:

1) недосконалість чинного законодавства України, що приводить до виникнення великої кількості ситуацій щодо розбіжності думок та дій між учасниками системи;

2) рівень інформаційного забезпечення учасників системи електронних платежів Національного банку України є досить низьким, що приводить до непрозорості проведених операцій у системі;

3) залишається невисоким рівень нормативного забезпечення учасників системи електронних платежів Національного банку України, який треба зробити доступним та зрозумілим для клієнтів.

Проте ми також бачимо, що сьогодні ведеться робота над розвитком та вдосконаленням системи електронних платежів Національного банку України, яку, безсумнівно, необхідно перевести на нові міжнародні стандарти обміну фінансовими повідомленнями, а також впровадити нові інноваційні інструменти для переказу коштів. Велике значення має підвищення надійності системи, а також рівня довіри учасників під час розрахунків платіжними засобами. Також треба

вирішити питання конкуренції та з'єднання банківських і торговельних мереж [10].

Серед головних переваг вже оновленої системи електронних платежів слід назвати запровадження миттєвих платежів, створення основи для цілодобової роботи, повне осучаснення системи криптографічного захисту інформації Національного банку України, розширення функціональності та інформаційної складової повідомлень.

Всі ці нововведення значно підвищують швидкість, якість та надійність проведення платежів, безпеку й конфіденційність фінансової інформації, а також сприятимуть інтеграції України в європейський платіжний простір, вільному руху капіталів та іноземних інвестицій.

Висновки. Аналіз розвитку системи електронних платежів Національного банку України сьогодні говорить про те, що вона активно розвивається. Це є дуже позитивним явищем, проте недостатньо швидко поширюється порівняно з аналогічними платіжними системами розвинених країн. Відзначимо також, що рівень ефективності проведення міжбанківських розрахунків, якого Україна досягла, є досить високим сьогодні, тому зараз велике значення має модернізація системи електронних платежів Національного банку України, яка зосереджена на забезпеченні надійності та стабільності функціонування банківської системи України. Потрібно, щоби СЕП мала високий рівень продуктивності та якості, а також слід привести її до міжнародних стандартів, що дасть змогу системі якісніше функціонувати, а також залучати нових учасників.

Список літератури:

1. Аналіз платіжного ландшафту України. URL: <https://news.dtki.ua/finance/bank-system/53729> (дата звернення: 16.01.2019).
2. Вісник Національного банку України. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=46272> (дата звернення: 25.01.2019).
3. Лапко Н.О. Система електронних платежів НБУ в 2010 році. *Вісник Національного банку України*. 2011. 33 с.

4. Некрасенко Л.А., Смолянська О.Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку безготівкових платіжних інструментів в Україні. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2014. 134 с.
5. Річний звіт 2016 // Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=49064031> (дата звернення: 25.03.2019).
6. Платіжна система // Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123523 (дата звернення: 28.03.2019).
7. Система електронних платежів (СЄП) // Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53859 (дата звернення: 03.04.2019).
8. Система електронних платежів // Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=731B4B8D26C73CD2A25D3A79666557F0?art_id=53859&showTitle=true (дата звернення: 24.03.2019).
9. Аналіз діяльності СЄП // Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=78675 (дата звернення: 01.04.2019).
10. Системі електронних платежів НБУ виповнилося 25 років // Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/printable_article;jsessionid=B81E75A55C9F18B9307F8A7B57DD9C58?art_id=74911751&showTitle=true (дата звернення: 25.03.2019).
11. Полтавська Є.О., Куліков П.М. Платіжні системи : навчальний посібник. Київ, 2010. 219 с.
12. Стоян В.І. Казначейська система. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 868 с.
13. Сайт FinPost. URL: <https://finpost.com.ua/news/6801> (дата звернення: 20.03.2019).
14. Сайт РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/cherez-sistemu-elektronnyh-platezhey-god-1548145636.html> (дата звернення: 16.03.2019).

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ЭЛЕКТРОННЫХ ПЛАТЕЖЕЙ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА УКРАИНЫ

В статье рассмотрена система электронных платежей Национального банка Украины (СЭП). Сегодня СЭП – это общегосударственная система межбанковских расчетов. В статье осуществлен анализ ее работы за последние годы. Проанализированы ее работа и основные тенденции развития в течение 2014–2018 годов. Исследовано современное состояние системы электронных платежей Национального банка Украины. Проанализированы количество и объем платежей и переводов, осуществленных в пределах Украины за 2015–2018 годы. Исследована проделанная работа НБУ по реформированию межбанковских расчетов, созданию эффективной, надежной и безопасной платежной системы в Украине. Определены перспективные направления, предложены основные тенденции и пути развития системы электронных платежей Национального банка Украины.

Ключевые слова: платежные системы, система электронных платежей Национального банка Украины, СЭП, НБУ, реформирование.

THE MODERN STATE AND PERSPECTIVES OF THE DEVELOPMENT OF THE ELECTRIC PAYMENT SYSTEM OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

The article discusses the current state of the electronic payments system in Ukraine. The analysis of the work of the national system of interbank settlements system of electronic payments of the National Bank of Ukraine Studied the state of the system of electronic payments of the National Bank of Ukraine. The analysis of the main trends in the development of the electronic payments system in Ukraine for 2014–2018. Analyzed number and volume of payments and transfers performed within Ukraine by 2015–2018. Researched work on the reform of the interbank payments, the establishment of effective, reliable and safe payment system in Ukraine. Identified promising areas and the basic tendencies and ways of development of system of electronic payments of the National Bank of Ukraine. Today is working on the development and improvement of the SEP, which no doubt must be translated into modern international standards of exchange of financial messages, and to introduce new innovative tools for money transfer. Of particular importance is the idea of increasing its reliability and the level of confidence in the calculation of payment means. It is also necessary to resolve the competition issues and banking enterprises and retail chains. Analysis of the current state of development of the system of electronic payments of the National Bank of Ukraine says that she is not developing as fast as we would like, although there is a positive trend. Despite the achieved level of efficiency of carrying out of interbank calculations based on the electronic payment system in the future is important to its modernization, aimed at ensuring the reliability and stability of the banking system of Ukraine in General. Ensuring a high level of performance and quality of the system of electronic payments of the National Bank of Ukraine, bringing it to international standards while ensuring high level of safety, efficiency and reliability. All these innovations will significantly improve the speed, quality and reliability of payments, the security and privacy of financial information, and contribute to Ukraine's integration in the European payment space, free movement of capital and foreign investment.

Key words: payment systems, electronic payment system of the National Bank of Ukraine, SEP, NBU, reforming.